

Avançament editorial **Emili Olcina**

EDICIÓ ÍNTEGRA

de 'Gargantua i Pantagruel'

7 any avui admès com el més probable del naixement de François Rabelais no és el que s'havia pensat tradicionalment, el 1494, sinó el 1483. Aquest darrer any el fa un coetani exacte de Martí Luter i de Rafael. Si guí quin sigui l'any del naixement, Rabelais és contemporani, a més de Luter i de Rafael, d'Erasmus i Thomas More, Leonardo i Miquel Àngel, Copèrnic, Maquiavel, Colom, Vasco da Gama, Magalhães.

Rabelais pertany, doncs, a la fornada humana europea que viu la Reforma, la plenitud renaixentista, la revolució copernicana, el descobriment europeu d'Amèrica, l'enllaç marítim amb Àsia i la primera volta al món. És, també, la fornada de Francesc I, de Carles V, d'Enric VIII, els caps d'unes institucions monàrquiques que s'erigeixen en els nuclis de la construcció de poderosos estats centralitzats i aprofundeixen la modernització i la unificació nacional en contra dels privilegis atomitzadors dels estaments feudals.

Gargantua i Pantagruel, els personatges centrals de la narrativa de Rabelais, són de vegades uns gegants descomunals i, al paràgraf següent, minven fins a les dimensions humanes ordinàries. Més enllà de la llibertat del narrador, aquestes oscil·lacions reflecteixen el desenfocament i la relativitat amb què un europeu culte de la primera meitat del segle XVI ha de percebre la pròpia posició i la pròpia dimensió davant dels horitzons nous que se li obren en el moment de resituar l'ésser humà en un sistema cosmològic, una geografia planetària, un entorn polític i social i un clima intel·lectual revolucionàriament traspalsats.

La Reforma suposa una reconsideració a fons de la vida interna, i també dels criteris i els valors que regeixen l'organització col·lectiva. En contra del tancament del gruix de l'establishment acadèmic francès (capitanat per la Sorbona) als aires innovadors aixecats tant per la Reforma com pels neguits

Laertes publica per primer cop en edició íntegra el clàssic 'Gargantua i Pantagruel', de Rabelais. N'ofereix el pròleg del traductor

interns del catolicisme, Rabelais comparteix, amb els reformats (i amb els evangelistes catòlics), el propòsit de retornar a l'autenticitat dels evangelis, saltant fins a Crist per damunt de la intermediació del clergat. Com els reformats, denuncia la corrupció de l'Església catòlica: la venalitat, la ganduleria parasitària, l'estúpida i la vida crapulosa del clergat, el comerç d'indulgències, el culte, que ell veu com a supersticions i gairebé politeista, dels sants i de les relíquies. No tan sols és partidari, com els reformats, d'acabar amb el celibat sacerdotal sinó que ell, sacerdot i monjo, gaudeix d'una vida conjugal. La satirització dels papes i de la institució papal es deu, en gran mesura, a la militància de Rabelais a favor de la monarquia francesa renaixentista (que deixa enrere els segles foscos dels «gots»), poc amiga dels papes de l'època, i a favor del gal·licanisme que subordinava l'Església catòlica francesa als interessos de l'estat nacional abans que als del Vaticà, però, sigui pel que sigui, l'antipapisme també apropa Rabelais als reformats. I, com els reformats, en contra d'un culte públic podrit per la hipocresia d'una pietat rosegada per la rutina, Rabelais és partidari d'una interlocució directa entre el creient i la deïtat: a l'abadia de Thélème, l'anti-convent rabelaisià que allotja una utòpica comunitat ideal, no hi ha cap espai dedicat al culte col·lectiu i sí, en canvi, un oratori individual a cada cambra.

Tot i les afinitats amb els reformats, Rabelais es queda dintre de les fronteres del catolicisme, no tan sols per qüestions doctrinals (el revolta el predes-

que assumeix com a pròpies les exigències de la carnalitat. L'exaltació crítica de la carn humana, assumida amb incomoditat tant per la Reforma com pel catolicisme i viscuda amb angoixa per la mística i l'art de la Contrareforma, és (també) l'exaltació festiva que fa Rabelais del cos humà, elevat a l'enèsima potència en el cos descomunal dels seus gegants. Si els gegants de Rabelais creixen i minven a discreció, sempre creixen fins als màxims del gegantisme a l'hora d'ingerir unes quantitats colossals de menjar o de beguda, i són gegants cossos nus els que es «refreguen els greixos» en enormes abraçades sexuals. Si la Contrareforma adora el cos físic turmentat d'un Crist que sua i sagna, Rabelais celebra amb alegria la dignitat atorgada per Crist al cos humà i es recrea a resseguir-ne les funcions púdica-

ment ignorades pels artistes, els teòlegs i els místics de totes les confessions cristianes: els cossos humans de Rabelais no secreten tan sols la sang i la suor del suplici de Crist, sinó que, amb un realisme contrareformista dut a l'extrem, secreten i excreten tots els fluids de la desbordant varietat d'una vida real: semen, llàgrimes, vòmits, mocs, orina, pets, merda. Rabelais reivindica la legitimitat de les funcions naturals del cos humà fins al punt de convertir els actes excrementals en actes de creació o de destrucció de proporcions divines: Pantagruel, amb «un pet i una llufa», genera cinquanta-tres mil hominets i altres tantes donetes, o Gargantua es pixa damunt dels habitants de París i n'ofega un quart de milió. Dos segles més tard, Jonathan Swift gosa-va assenyalar, amb audaç picar-

dia, que la seva estimada «ca...». Rabelais no hauria tingut cap problema (Inquisició a banda) a dir-ho, amb totes les lletres, i dir-ho hauria estat congruent amb la contundència de la seva legitimació de la realitat física del cos humà, no tan sols que la seva estimada cagava sinó que també ho feia Jesucrist.

La tensió entre Reforma i catolicisme que problematitza i enriqueix la narrativa de Rabelais es resol, doncs, a favor de la sensualitat conflictivament inherent al cristianisme, i a favor d'una versió realista extrema de l'enaltiment renaixentista de la figura humana. Cap escriptor europeu no ha anat, ni abans ni després de Rabelais, tan lluny en l'exaltació del cos humà contemplat sota la més concreta funcionalitat fisiològica. Aquest tret crucial de l'obra de Rabelais ha estat percebut, generalment, sota la forma trivialitzada d'una gegantada sexual, excremental i gastronòmica, i, val a dir, Rabelais autoritza una lectura purament festiva de la seva narrativa: va escriure *Gargantua*, diu en el pròleg, «mentre menjava i bevia», i en dedueix burlescament que «és aquesta [...] l'hora oportuna per escriure sobre temes elevats i ciències profundes». [...]

Si parlar de les influències que rep un escriptor és un exercici aventurat i no sempre fructífer, en el cas de Rabelais les influències són importants, i ell mateix les fa evidents. Esmenta els autors que admira, s'hi inspira, i, de vegades, els copia obertament. Emula Lucià amb la desimboltura narrativa i la fantasia desbordant, la desmesura de les aventures i dels trets dels personatges, el sarcasme envers la pretesa objectivitat dels historiadors i els cronistes. El pensament humanista d'Erasmus presideix la narrativa de Rabelais, la qual està espurnejada per anècdotes procedents de l'obra satírica culminant d'Erasmus, l'*Elogi de la follia*. La pàtria de Pantagruel i el teatre de les seves aventures bèl·liques és el país imaginari que dona títol a la fantasia de política-ficció de Thomas More,

L'autor és deutor de la **novel·la i el teatre populars**

El pensament d'Erasmus **presideix l'obra de Rabelais**

tinisme calvinista), sinó perquè dissenteix de l'ascetisme espiritualista de la Reforma. Davant del menyspreu a la carn i l'exaltació de l'esperit per part de la Reforma, Rabelais prefereix veure Crist com el Déu fet home

Un retrat de François Rabelais (1494-1553), escriptor, metge i humanista francès.

A l'altra pàgina, una edició d'aquest obra del 1558

AVUI

d'un procés de recerca alquímica. Per a l'alquimista, la misteriosa substància qualificada com a *vilis vilissimus*, la cosa indefinida que trobem llençada a l'abocador de les deixalles, allò que veiem cada dia sense adonar-nos-en perquè no hi atorguem cap importància, no és tan sols la matèria primera de la Gran Obra alquímica, n'és també la culminació en el procés circular de la recerca de la veritat [...]. El narrador de *Gargantua* i de *Pantagruel*, «Alcofribas Nasier» (anagrama de «François Rabelais»), és «abstractor de quinta essència»: és alquimista; l'obra serà, doncs, com vol ser-ho l'obra alquímica, l'assoliment d'una identitat de contraris, una fusió dels extrems oposats, una síntesi de l'«alt» i del «baix», una sublimació del material més ordinari, una extracció de la puresa de la veritat amagada al *vilis vilissimus*.

Les referències alquímiques formen una de les xarxes que cohesionen internament un text en el qual, però, convé no cercar la «doctrina secreta» al·ludida en el pròleg de *Gargantua*, perquè una doctrina exclou, mentre que Rabelais inclou: amplia i multiplica els significats, i obre el text a lectures múltiples, a través de dobles sentits, d'equívocs, d'ambigüitats calculades, d'al·lusions i de suggeriments diversament interpretables. La seva narrativa, a imitació (també) de l'alquímia, està esquitxada de passatges hermètics que, a la manera característicament rabelaisiana, alhora que hermètics, són una burla de l'hermetisme, i una burla de la burla de l'hermetisme. A l'«Enigma en profecia», sobre el qual acaba *Gargantua*, pot veure's un pronòstic (encertat) de l'esclat de les Guerres de Religió a França; segons *Gargantua*, el text expressa «el curs i el manteniment de la veritat divina», mentre que fra Joan de les Entalles hi veu «una descripció del joc de pilota amb raqueta sota paraules obscures». Res, en el text de Rabelais, no desmenteix cap de les tres interpretacions, i, probablement, res no en desmentirà una quarta. *

Utopia. Rabelais és tributari de Teofilo Folengo pel que fa a l'astúcia i la barra del personatge de Panurg (inspirat en el Cingar del *Baldus* de Folengo), a l'ús d'un llatí macarrònic (esporàdic en Rabelais, sistemàtic en Folengo), a la paròdia de les novel·les de cavalleria, al forçament del llenguatge fins més enllà dels límits ordinaris.

Al costat de les influències procedents dels nivells més elevats de la creació literària, Rabelais és, també, deutor de la novel·la i el teatre populars i de l'humor oral de les capes socials més desfavorides. *Les Grandes chroniques de l'énorme géant Gargantua*, una narració anònima composta a la mesura dels gustos dels assistents a fires i mercats, i destinada a fer riure a còpia de gegantades, és, ni més ni menys, el punt de partida de la narrativa de Rabelais, el

qual li dedica uns elogis ditiràmics en el pròleg de *Pantagruel*. La *Farce de Maître Pathelin*, una comèdia popular del segle XV, és, potser, la font de facècies que Rabelais més esmenta. Els acudits obscens i blasfems de taverna i de bordell esquitxen tota la narrativa rabelaisiana, la qual incorpora també la tradició goliàrdica a través de la influència de Folengo. El culte que Rabelais ret al poeta François Villon (un culte manifest, sobretot, en el *Quart Livre*) no deu ser aliè a l'articulació, a través de la figura de Villon, de la més alta poesia i el lumpen més patibulari.

La Bruyère es lamentava que Rabelais era capaç de les volades més sublimes però també de les grolleries més infectes. I perdura encara avui la delimitació entre un Rabelais genial i un de censurable, o, almenys, censu-

Gargantua i Pantagruel

Autor: **François Rabelais**

Traducció: **Emili Olcina**

Editorial: **Laertes**

Barcelona, 2011

Pàgines: **308**

Preu: **19,50 euros**

rat per part, fins i tot, dels seus admiradors més fervorosos: les edicions de Rabelais a l'ús de col·legials n'infrarepresenten o eliminen els passatges sexuals i escatològics, i la crítica erudita relativitza les grolleries de l'humor de Rabelais per mitjà de referents literaris, d'associacions lèxiques i culturals diverses.

Però així com Villon, admirat per Rabelais, extreu la més alta poesia de les capes socials més menyspreades, Rabelais erigeix la grolleria en matèria primera de la gran narrativa. [...] No és que Rabelais barregi l'elevació i la baixesa, sinó que la seva manera de fer *consisteix a barrejar-les*. En esborrar la frontera entre allò que és «alt» i allò que és «baix», en fer literatura a partir del material més vulgar, en transmutar la grolleria en gran literatura, Rabelais du a terme una traducció literària